

<https://doi.org/10.34862/rbm.2025.2.9>

otrzymano: 08.IX.2025, zaakceptowano: 16.XII.2025

Tomasz Pawłuszko

Uniwersytet Opolski

tomasz.pawluszko@uni.opole.pl

<https://orcid.org/0000-0002-5572-3199>

Recenzja książki: Łukasz Fyderek (red.). (2024). *Teoria demokratycznego pokoju. Antologia.* Instytut Studiów Strategicznych – Księgarnia Akademicka, ss. 303.

W 2024 roku ukazała się w Krakowie wartościowa publikacja w zakresie badań nad pokojem. Publikację zredagował prof. Łukasz Fyderek w ramach projektu „Wolność Nasza i Wasza” („Our Freedom and Yours”) zrealizowanego w fundacji „Instytut Studiów Strategicznych” w Krakowie. Publikację wydano równolegle również w języku angielskim. Książka składa się z wprowadzenia, przeglądu stanu badań nad pokojem dokonanego przez Ł. Fydera oraz pięciu wyselekcjonowanych tekstów na temat demokratycznego pokoju. W niniejszej recenzji ocenione zostaną kształt i znaczenie tej publikacji dla lokalnego dyskursu nad bezpieczeństwem międzynarodowym.

Należy przyznać, że publikacja wypełnia znaczącą lukę w literaturze przedmiotu. W przeszłości program badawczy studiów nad pokojem (*peace research*) był w Polsce przedmiotem świetnej monografii Joachima Kondzieli (Kondziela, 1974), a także przedmiotem zainteresowania wielu politologów (A. Rotfeld, W. Kostecki, E. Ponczek i in.) oraz wojskowych (polemologia). Po 1989 roku nadeszła epoka fascynacji liberalizmem i instytucjonalizmem, a w kolejnych latach problematyką integracji europejskiej oraz bezpieczeństwa międzynarodowego. Słusznie zauważa redaktor omawianego tomu, że przemiany polityczne ostatnich dekad nie doprowadziły w Polsce do pogłębionej refleksji naukowej nad ważnymi dla liberalizmu

zagadnieniami demokratycznego pokoju. Wcześniejsze badania J. Czaputowicza, A. Wojciuk i K. Ławniczaka (2015) oraz T. Zaryckiego i T. Warczoka (2016), podkreślały raczej reaktywność polskiego obiegu naukowego i skupienie się bardziej na historii myśli politycznej, aniżeli twórczej recepcji nowych koncepcji polityki międzynarodowej. Znajomość stanu badań w zakresie *peace research*, jak również recepcja pokrewnej teorii demokratycznego pokoju były i są nadal dalece niewystarczające. Wojna rosyjsko-ukraińska w Europie wschodniej sprawiła jednak, że myślenie o bezpieczeństwie i pokoju może wreszcie trafić na podatny grunt.

Omawianą książkę otwiera wprowadzenie oraz rozdział pt. *Demokratyczny pokój – teoria, program badawczy i oś debaty w stosunkach międzynarodowych*, pióra Ł. Fyderka (s. 9–42). Jest to bardzo rzeczowy tekst, ukazujący zarówno główne założenia debaty nad teorią demokratycznego pokoju, jak i ich znaczenie dla rozwoju nauk społecznych. Należy zgodzić się z opinią redaktora, że temat jest istotny zarówno dla badań, jak i dla ekspertów i decydentów, próbujących w praktyce stosować narzędzia *evidence-based policy*. Redaktor czytelnie omawia zasadnicze wątki podjęte w zbiorze oraz wskazuje dalsze możliwości badań. Przedstawia również liberalną przeciwwagę dla popularnych dziś w Polsce przekładów klasycznych już prac ze szkoły realizmu. Z tego powodu szkoda, że antologia przedstawia jedynie pięć tekstów i niestety nie zawiera szerszych informacji na temat klucza, wedle którego dobrano źródła. Przedstawione w antologii artykuły napisali uznani badacze (M. Poznansky, B. Farnham, B. LeVeck, N. Narang, G. Friedman, G. Levy i R. Razin), a ich teksty opublikowano oryginalnie w czołowych czasopismach wydawnictwa Oxford University Press. Wszystkie materiały pochodzą już z XXI wieku. Pewnym niedopatrzeniem wydaje się zignorowanie prac Johana Galtunga, Petera Wallensteena oraz licznych materiałów i wskaźników, użytecznych w badaniu zjawiska pokoju jako takiego¹. Uzupełnienie antologii choćby o klasyczne dziś teksty Michaela Doyle’a i Bruce Russetta byłoby znaczącą wartością dodaną (być może warto pomyśleć o kolejnym tomie antologii). Redaktor tomu podkreśla jednak, że rolą omawianej publikacji jest wprowadzenie czytelników w podstawowe zagadnienia demokratycznego pokoju.

Do zbioru wybrano teksty o bogatej bazie źródłowej, w których zastosowano zarówno metody jakościowe (studia przypadku, analizy dokumentów archiwalnych),

¹ Istotne są zwłaszcza osiągnięcia instytutów takich jak SIPRI, PRIO czy COPRI w zakresie statystyk konfliktów zbrojnych, jak również bazy danych UCDP, Correlates of War, czy dane publikowane na łamach elitarnych periodyków *Journal of Peace Research*, *Security Dialogue* czy *Journal of Conflict Resolution*.

jak i ilościowe. Ich wspólnym mianownikiem pozostaje dążenie do przedstawienia analizowanych zagadnień w formie procesu. Artykuł Michaela Poznansky'ego pt. *Stagnacja czy rozpad? Pogodzenie wojny niejawnej z demokratycznym pokojem* (s. 43–90), dotyczy tajnych działań państw demokratycznych przeciwko różnym reżimom politycznym na przykładzie amerykańskich posunięć w celu obalenia władzy irańskiego przywódcy Mohammeda Mossadegha i chilijskiego Salvadora Allende. Autor wskazuje, że demokracje opierają swoje działania wobec innych państw demokratycznych na oczekiwaniach i przewidywaniach co do przyszłej trajektorii ich reżimów politycznych. W kolejnym tekście pt. *Teoria demokratycznego pokoju i postrzeganie zagrożeń* Barbara Farnham (s. 91–140) pisze o tym, jak prezydent Roosevelt postrzegał zagrożenie ze strony Hitlera w 1938 r. Celem autorki było ukazanie, że państwa oceniają zagrożenia bezpieczeństwa na podstawie intencji i możliwości podmiotu ocenianego. Autorka ze znanostwem korzysta z licznych materiałów archiwalnych. W kolejnej pracy Brad LeVeck i Neil Narang (s. 141–198) zajmują się problemem przewagi państw demokratycznych w sytuacjach kryzysowych. Zdaniem autorów artykułu pt. *Demokratyczny pokój i mądrość tłumów* instytucje demokratyczne uwzględniają większą liczbę interesariuszy w procesach podejmowania decyzji, co zmniejsza ryzyko błędnych decyzji. W artykule „*Bo do tanga trzeba dwojga*”. *Wyjaśnienie demokratycznego pokoju* pióra Gilata Levy'ego i Ronniego Razina (s. 199–244) badana jest kwestia asymetrii informacji w czasie konfliktu. Autorzy dochodzą do wniosku, że strategiczne interakcje dwóch państw o ustroju demokratycznym dają najwyższe prawdopodobieństwo pokojowego rozwiązania konfliktu. W ostatnim tekście (s. 245–298) w zbiorze pt. *Określenie miejsca norm demokratycznych w demokratycznym pokoju* Gil Friedman analizuje znaczenie norm demokratycznych w polityce zagranicznej w kontekście hipotezy moralnego przymusu oraz hipotezy rozpowszechniania.

Zgodnie z ujęciem liberalnym wybrani autorzy podkreślają wagę norm, które są rozpoznawane przez podmioty polityki (rządzących, wyborców, etc.) jako zasady lub wytyczne, które następnie kształtują postrzeganie zjawisk i preferencje wyboru działania. Ujęcie liberalne wypełnia tu lukę, jaką pozostawili autorzy kojarzeni z podejściem realistycznym. Realisci skupiają się bowiem na materialnym układzie sił (*distribution of capabilities*) i zakładają, że już samo jego rozpoznanie „musi” doprowadzić decydenta do pewnych myśli i działań politycznych. Liberalowie tymczasem uznają istotną rolę informacji oraz intencji, które wpływają

na proces podejmowania decyzji. Pomimo nielicznych odwołań do konstruktywizmu wskazani autorzy zdają się podzielać pogląd o kluczowym znaczeniu idei dla normowania zachowań politycznych, co jest istotne w demokracjach.

Kolejną zaletą zbioru jest podkreślenie kwestii procesualności zjawisk polityki, nacisk na systemy decyzyjne, polityki publiczne oraz negocjacje. Pozwala to ukazać podejście liberalne jako ambitne, zainteresowane instytucjami, regulacjami oraz wynikami działań politycznych. Ma to szczególne znaczenie zwłaszcza w analizie polityki bezpieczeństwa. Zebrane teksty podkreślają też typową dla ustrojów demokratycznych zależność decydentów od opinii publicznej.

Wbrew ujęciu realistycznemu, które cechuje się pewnym fatalizmem, liberałowie podkreślają znaczenie przywództwa i autonomię decyzyjną jednostek w obliczu globalnych procesów politycznych. Oba ujęcia mają jednak podobny stosunek do racjonalizmu. W ostatnio wydanej na polskim rynku pracy pt. *Jak myślą państwa? Racjonalność w polityce zagranicznej* realiści J. Mearsheimer i S. Rosato (2024) również poszukują podstaw racjonalności decydentów i znajdują je właśnie w zbiorowych procesach wypracowywania decyzji politycznych (konsultacje z ekspertami, ocena skutków politycznych). Z tego powodu współczesne nurty liberalne i realistyczne posiadają walory komplementarne i stanowią przeciwwagę dla popularnych w mediach ujęć krytycznych.

Wydanie książki pt. *Teoria demokratycznego pokoju. Antologia* jest ważnym wydarzeniem na rynku wydawniczym z uwagi na wypełnienie wieloletniej luki w literaturze przedmiotu. Publikacja ta, pomimo tylko pięciu przetłumaczonych tekstów, będzie ważnym punktem odniesienia dla badaczy, studentów, dyplomatów, dziennikarzy, decydentów i komentatorów polityki międzynarodowej. Należy pogratulować redaktorowi tomu Ł. Fyderkowi pomysłu oraz wykonania projektu, który pozwoli zainteresowanym czytelnikom na szybkie zrozumienie podstaw badań nad pokojem.

Bibliografia

Czaputowicz, J., Wojciuk, A., & Ławniczak, K. (2015). *Nauka o stosunkach międzynarodowych i studia europejskie w Polsce*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Kondziela, J. (1974). *Badania nad pokojem. Teoria i jej zastosowanie*. Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych.

Mearsheimer, J., & Rosato, S. (2024). *Jak myślą państwa? Racjonalność w polityce zagranicznej*. Wydawnictwo Prześwity.

Zarycki, T., & Warczok, T. (2016). *Gra peryferyjna. Polska politologia w globalnym polu nauk społecznych*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.